EIROPAS KOPIENU KOMISIJA

Briselē, 8.9.2006
COM(2006) 481 galīgā redakcija

KOMISIJAS PAZIŅOJUMS PADOMEI UN EIROPAS PARLAMENTAM

Efektivitāte un vienlīdzīgums Eiropas izglītības un apmācības sistēmās

{SEC(2006) 1096}

KOMISIJAS PAZIŅOJUMS PADOMEI UN EIROPAS PARLAMENTAM

Efektivitāte un vienlīdzīgums Eiropas izglītības un apmācības sistēmās

1. IEVADS

1. Eiropadomes 2006. gada pavasara sanāksmē[1] tika izklāstīti divi uzdevumi, kas jārisina saistībā ar Eiropas izglītības un apmācības sistēmām, un secinājums bija, ka tie ir būtiski faktori, lai ilgtermiņā attīstītu ES konkurētspējas un sociālās kohēzijas potenciālu. Šajā sanāksmē tika norādīts, ka jāpastiprina reformas, lai radītu kvalitatīvas izglītības un apmācības sistēmas, kas ir efektīvas un kurās nodrošināts vienlīdzīgums. Šie jautājumi ir svarīgi, lai sasniegtu ES mērķus Lisabonas partnerībā izaugsmei un nodarbinātībai un attiecībā uz sociālās integrācijas un sociālās aizsardzības atvērto koordinācijas metodi.

2. Eiropā saistībā ar valsts budžeta ierobežojumiem un globalizācijas izvirzītajiem uzdevumiem, demogrāfiskajām pārmaiņām un tehnoloģiju jauninājumiem vairāk uzmanības tiek veltīts izglītības un apmācības efektivitātes uzlabošanai. Tas, protams, ir vēlams, bet nereti uzskata, ka efektivitāte un vienlīdzīgums ir mērķi, kas viens otru izslēdz. Pārāk bieži esošās izglītības un apmācības sistēmas vairo vai pat rada esošo nevienlīdzīgumu.

3. Tomēr pierādījumi liecina, ka plašākā skatījumā vienlīdzīgums[2] un efektivitāte[3] patiesībā veicina viens otru, un šajā paziņojumā ir pievērsta uzmanība tieši tām politikas jomām, kur tas ir spēkā. Šā paziņojuma mērķis ir informēt politikas veidotājus par tendencēm citās dalībvalstīs un ES līmenī pieejamiem pētījumiem šajās jomās, lai palīdzētu viņiem pieņemt lēmumus laikā, kad notiek sistēmu reformēšanas process. Dienestu darba dokumentā[4] ir sīki izklāstīti pamatojošie pierādījumi.

1.1 Risināt ekonomikas un sociālās problēmas

4. ES saskaras ar četrām savstarpēji saistītām sociāli ekonomiskām problēmām: globalizāciju un tādu jaunu industriāli attīstītu valstu rašanos, kurām ir ļoti liela konkurētspēja, demogrāfiju, kas izpaužas kā iedzīvotāju novecošana un migrācijas plūsmas Eiropā, straujām pārmaiņām darba tirgus īpašībās, tehnoloģiju izraisīto IKT

---

1 Eiropadome, 2006. gada 23.-24. marts, Prezidentūras secinājumi, 23. punkts.

2 Vienlīdzīgums ir pakāpe, kādā persona var izmantot izglītības un apmācības sniegtās priekšrocības iespēju, piekļuves, pieejas un rezultātu ziņā. Vienlīdzīgas sistēmas nodrošina to, ka izglītības un apmācības procesa rezultāti nav atkarīgi no personas sociāli ekonomiskās situācijas un citiem faktoriem, kas rada trūkumus izglītībā, un ka pieeja atbilst katra īpašajām izglītības vajadzībām. Šā paziņojuma uzmanības centrā nav nevienlīdzīgums attiecībā uz dzimumiem, mazākumtautību statusu, invaliditāti un reģionālām atšķirībām utt., bet būtiski ir tas, kā nevienlīdzīgums veicina vispārējos sociāli ekonomiskos trūkumus.

3 Efektivitāte saistās ar attiecību starp iedevumu un rezultātiem kādā procesā. Sistēmas ir efektīvas, ja iedevums rada vislabākos rezultātus. Izglītības sistēmu relatīvo efektivitāti parasti mēra ar kontroldarbu un eksāmenu rezultātiem, bet šo sistēmu efektivitāti attiecībā uz plašāku sabiedrību un ekonomiku mēra, izmantojot atdeves likmi privātā un sociālā mērogā.

4 Dienestu darba dokuments (DDD) (SEC (2006) 1096).

revolūciju. Tās visas ietekmē uzdevumu nodrošināt labu izglītību visiem. Cilvēki, kuriem ir zema kvalifikācija, ir vairāk pakļauti bezdarba un sociālās atstumtības riskam. 2004. gadā 75 miljoniem ES iedzīvotāju bija zema kvalifikācija (32% no darbaspēka), bet līdz 2010. gadam darba ņēmējiem, kam ir tikai pamatizglītība, būs tikai 15% jaunu darbavietu[5].

5. Politika izglītības un apmācības jomā ir būtiski pozitīvi ietekmējusi sasniegto ekonomiskajā un sociālajā jomā, arī ilgtspējīgas attīstības un sociālās kohēzijas jomā, taču nevienlīdzīgums izglītībā un apmācībā arī izmaksā ļoti dārgi slēptā veidā, kas reti tiek atspoguļots publiskajā grāmatvedībā. ASV viena astoņpadsmitgadīga persona, kas pārtraukusi izglītību, pēc provizoriskiem aprēķiniem vidēji dzīves laikā kopā izmaksā USD 450,000 (EUR 350,000). Šī summa ietver zaudētos nodokļus, lielāku vajadzību pēc veselības aprūpes un valsts palīdzības un izmaksas saistībā ar lielāku noziedzību un likumpārkāpumiem[6]. Apvienotajā Karalistē ir aprēķināts, ka, ja par 1% vairāk darbaspējīgo iedzīvotāju pabeigtu vidējo izglītību, nevis būtu nekvalificēts darbaspēks, valsts iegūtu aptuveni GBP 665 miljonus gadā, jo samazinātos noziedzība un palielinātos peļņas potenciāls[7].

6. Vienlīdzīguma un efektivitātes priekšrocības var nodrošināt politika, kas mazina šādas izmaksas. Dalībvalstis varētu maksimāli palielināt izglītības un apmācības sistēmu patieso un ilgtermiņa atdevi, ja tās, pieņemot lēmumus par sistēmu reformu, ņemtu vērā vienlīdzīgumu un efektivitāti.

2. PLĀNOT IEVIEST EFEKTIVITĀTI UN VIENLĪDZĪGUMU MŪŽIZGLĪTĪBAS STRATĒĢIJĀS

7. Paies laiks, iekams ieguldījumi izglītībā un apmācībā nesīs augļus, tāpēc, pieņemot lēmumus par budžeta prioritātēm, valdībām būtu jāņem vērā ilgtermiņā plānotais vietējā un reģionālā līmenī. Kā redzams nākamajā nodaļā, no visas mūžizglītības kopumā vislielāko atdevi dod pirmsskolas izglītība, jo īpaši attiecībā uz vismazāk nodrošinātajiem, un šā ieguldījuma rezultāti laika gaitā pieaug.

---

5 DDD, 5. lpp.
6 DDD, 13.-14. lpp.
7 DDD, 12.-13. lpp.

1. attēls: Ieguldījuma atdeve dažādos mūžizglītības līmeņos

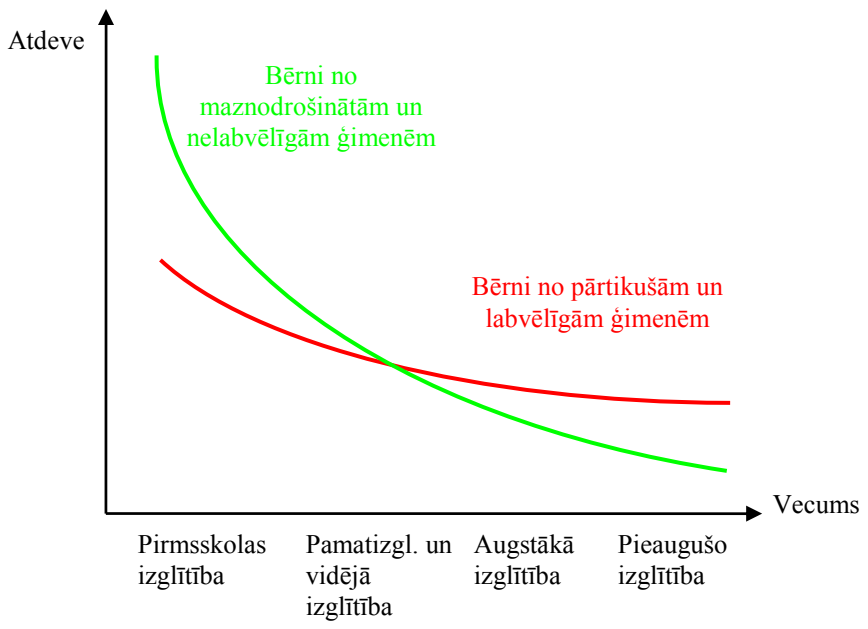

Avots: Cunha et al (2006), ko adaptējis EENEE[8].

8. Šī vajadzība veikt ilgtermiņa ieguldījumu plānošanu nosaka to, cik liela nozīme ir valstu mūžizglītības stratēģijām, ko dalībvalstis ir vienojušās pieņemt līdz 2006. gada beigām. Valstu un Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūras vienkāršos jebkura veida izglītības apstiprināšanu. Tas ir svarīgi, lai veicinātu vienlīdzīgumu, jo daudzi nelabvēlīgo grupu pārstāvji apgūst galvenās kompetences un prasmes[9] neformālās un neoficiālās izglītības procesā. Nodrošinot jebkura veida izglītības apstiprināšanu un pārnesi, lai likvidētu strupceļus mācīšanās procesā, būsim ieguvēji gan efektivitātes, gan vienlīdzīguma ziņā[10].

9. Izglītības un apmācības sistēmās jāizkopj vērtēšanas kultūra. Efektīva ilgtermiņa politika jāpamato uz uzticamiem pierādījumiem. Lai dalībvalstis varētu pilnībā saprast un pārraudzīt, kas notiek to izglītības un apmācības sistēmās, tām jārod veids, kā izstrādāt attiecīgus pētījumus un piekļūt šādiem pētījumiem, jāizveido statistikas infrastruktūra, ar kuras palīdzību vākt vajadzīgos datus, un mehānismi, ar kuru palīdzību novērtēt progresu politikas īstenošanā.

10. Tikai ar izglītības politikas palīdzību vien nav iespējams novērst trūkumus izglītībā. Izglītības iespējas ierobežo personīgu, sociālu, kultūras un ekonomikas aspektu mijiedarbība. Ir svarīgi izmantot starpnozaru pieeju, lai saistītu izglītības un apmācības politiku ar politiku nodarbinātības, ekonomikas, sociālās integrācijas, jaunatnes, veselības, mājokļu un sociālo pakalpojumu jomā. Ir arī jāizstrādā tāda politika minētajās jomās, ar kuras palīdzību varētu koriģēt reģionālu nesabalansētību izglītībā un apmācībā.

---

8 *European Expert Network on Economics of Education* (*EENEE*): www.education-economics.org.

9 COM(2005)548, 2005/0221 (COD), „Priek likums, Eiropas Parlamenta un Padomes ieteikums par pamatprasmēm mūžizglītībā".

10 DDD, 15.-16. lpp.

Dalībvalstīs jāveido vērtēšanas kultūra. Dalībvalstīs jāizstrādā politika visai mūžizglītībai kopumā, pilnībā ņemot vērā gan efektivitāti, gan vienlīdzīgumu ilgtermiņa skatījumā, un šai politikai jāpapildina saistītajās jomās spēkā esošā politika.

3. IEVIEST EFEKTIVITĀTI UN VIENLĪDZĪGUMU IZGLĪTĪBAS UN APMĀCĪBAS POLITIKĀ

3.1. Pirmsskolas izglītība: uzsvars uz mācībām agrīnā vecumā

11. Ir daudz pierādījumu tam, ka kvalitatīvā pirmsskolas izglītība sniedz ilgtermiņa priekšrocības sasniegumu un socializācijas ziņā izglītības procesā un darba dzīvē, jo tā atvieglo mācīšanos vēlāk[11].

12. Eiropas un ASV pieredze liecina, ka agrīnas iesaistīšanas programmas, jo īpaši tās, kas paredzētas bērniem no nelabvēlīgām grupām, var dot lielu, pozitīvu sociāli ekonomisko atdevi, kas turpinās vēl ilgi pēc tam, kad šie bērni ir pieauguši[12]. Šo programmu ietekme izpaužas labākos panākumos mācībās, stabilās atzīmēs, nodarbinātības līmenī, peļņā, noziedzības novēršanā, attiecībās ģimenē un veselības jomā. Tomēr, lai novērstu trūkumus visā izglītības sistēmā, papildus pirmsskolas programmām jāveic turpmāki pasākumi, piemēram, jāsniedz atbalsts valodu apguvē un sociālajā adaptācijā, pretējā gadījumā labvēlīgajai ietekmei ir tendence mazināties. Ieguldījumu trūkums agrīnajā izglītībā rada ievērojami lielākus izdevumus korektīvu pasākumu veikšanai vēlākos dzīves posmos, tādējādi radot nelietderīgas izmaksas, un var būt saistīts ar lielākiem izdevumiem noziedzības apkarošanas, veselības, bezdarba un citās sociālās politikas jomās.

13. Vairākās Eiropas valstīs ir ieviesta budžeta politika, kuras mērķis ir agrīnās izglītības stiprināšana un trūkumu novēršana visagrīnākajā stadijā (piemēram, BE, ES, FR, IT, HU). Šāda veida politika ļoti daudz dod efektivitātes un vienlīdzīguma ziņā, un attaisnojas to noteikt par prioritāti, piešķirot valsts un privātos līdzekļus.

14. Ir rūpīgi jāapsver, kāda veida izglītību iekļaut agrīnās bērnības posmā un kādas pedagoģiskās metodes izmantot. Programmas, kurās uzsvars tiek likts uz mācīšanos un personīgajām un sociālajām kompetencēm, parasti dod labākus rezultātus un līdz ar to arī vairāk ietekmē turpmākās dzīves norises[13]. Daudzās valstīs būs jāpalielina īpaši apmācītu pirmsskolas skolotāju piedāvājums. Lai pirmsskolas izglītība noritētu veiksmīgi, ir svarīga vecāku iesaistīšanās, un attiecībā uz nelabvēlīgām ģimenēm to var veicināt ar specializētas vecāku izglītības un iesaistošu programmu palīdzību.

Pirmsskolas izglītībai ir vislielākā atdeve sasniegumu un bērnu sociālās adaptācijas ziņā. Dalībvalstīm būtu vairāk jāiegulda pirmsskolas izglītībā, kas ir efektīvs līdzeklis, lai veidotu pamatu turpmākajam mācību procesam, novērstu izglītības pārtraukšanu, palielinātu rezultātu vienlīdzīgumu un vispārējo prasmju līmeni.

---

11 DDD, 15.-16., 18. lpp.
12 DDD, 18.-19. lpp.
13 DDD, 18.-19. lpp.

3.2. Pamatizglītība un vidējā izglītība: uzlabot pamatizglītības kvalitāti visiem

15. Obligātās izglītības un apmācības sistēmām jābūt tādām, kas nodrošina visiem vajadzīgo pamatizglītību un galvenās kompetences, lai gūtu panākumus uz zināšanām balstītā sabiedrībā. Tas ir īpaši svarīgi dažām nelabvēlīgām grupām un dalībvalstīm, kurās ir daudz migrantu un mazākumtautību pārstāvju. Izglītības sistēmas, kas paredz agrīnu skolēnu „sadalīšanu"[14], palielina mācību sasniegumu atšķirības sociālās izcelsmes dēļ un tādējādi rada vēl nevienlīdzīgākus studiju un mācību rezultātus[15]. Šāda sadalīšana ir atzīta par efektīvu dažās dalībvalstīs, kurās visas skolas ir pielāgotas skolēnu grupām ar līdzīgām vajadzībām un līdzīgu sasniegumu līmeni. Tomēr ir pierādījumi, kas liek to apšaubīt. Tajās Eiropas valstīs (piemēram, DE, LI, LU, NL, AT), kurās sadalīšana notiek agrīnā vecumā, ir vērojamas lielākas atšķirības skolēnu sasniegumos, nekā valstīs ar integrētāku skolu sistēmu.

16. Agrīnai sadalīšanai ir īpaši negatīva ietekme uz to bērnu sasniegumu līmeni, kuri ir no nelabvēlīgām sabiedrības grupām. Daļēji tas tā ir tāpēc, ka šādus bērnus parasti novirza uz mazāk prestižiem izglītības un apmācības veidiem. Atliekot sadalīšanu uz vidējās izglītības līmeni kopā ar iespēju pāriet no viena veida skolas uz citu, var mazināt segregāciju un sekmēt vienlīdzīgumu, nemazinot efektivitāti[16].

17. Daudzas dalībvalstis (piemēram, BE-NL, CZ, IE, IT, LV, HU, PT, SK, UK)17 ir mēģinājušas uzlabot efektivitāti ar decentralizācijas palīdzību, dodot atsevišķām iestādēm lielāku rīcības brīvību mācību satura noteikšanā, budžeta piešķiršanā vai ar personālu saistītu lēmumu pieņemšanā. Parasti pamatojums ir, ka, pārzinot vietējos apstākļus un īpašās vajadzības, decentralizēti var efektīvāk pieņemt lēmumus. Lielākajā daļā Eiropas valstu (piemēram, DK, EE, EL, FR, IE, IT, CY, LV, LT, HU, MT, NL, AT, PL, PT, SI, FI, UK, LI, NO, RO)[18] ir atskaites sistēma centralizētu gala eksāmenu un iekšējas vērtēšanas sistēmas veidā. Daži starptautiski pierādījumi liecina, ka izglītības iestāžu vietējā autonomija kopā ar centralizētām atskaites sistēmām var uzlabot skolēnu sekmes. Tomēr atskaites sistēmas jāizstrādā tā, lai pilnībā nodrošinātu vienlīdzīgumu un nepieļautu decentralizētu lēmumu iespējamu nevienlīdzīga rakstura ietekmi vietējā mērogā, piemēram, nosakot skolu sadalījumu pa rajoniem. Dažas valstis atskaites sistēmā ir ietvērušas vienlīdzīguma mērķus un stimulus kopā ar turpmākiem pasākumiem attiecībā uz mācību iestādēm, kas neatbilst noteiktajiem vienlīdzīguma standartiem.

18. Visbūtiskākie faktori attiecībā uz efektivitāti un vienlīdzīgumu ir kvalitāte, pieredze un skolotāju motivācija, kā arī pedagoģijas veids, ko skolotāji izmanto. Sadarbojoties ar vecākiem un skolēnu aprūpes dienestiem, skolotāji var dot būtisku ieguldījumu, lai nodrošinātu to skolēnu iesaistīšanos, kuri ir no visnelabvēlīgākajām sabiedrības grupām. Tas jo īpaši attiecas uz skolām, kurām ir integrācijas stratēģija, kas pastāvīgi

---

14 Tas attiecas uz skolēnu segregāciju atsevišķās skolās, pamatojoties uz spējām, līdz 13 gadu vecumam. Lai gan tas nenozīmē sadalīšanu starp akadēmisko/vispārējo izglītību un profesionālo izglītību, praksē tomēr nereti notiek tieši tā. Šī definīcija neietver sadalīšanu pa līmeņiem, kas ir saistīta ar mācību programmas pielāgošanu dažādu skolēnu grupu vajadzībām, pamatojoties uz spējām, bet vienas skolas mērogā.

15 DDD, 19.-20.-21. lpp.

16 DDD, 22. lpp.

17 DDD, 22.-23. lpp.

18 DDD, 23.-24. lpp.

tiek atjaunināta un kuras pamatā ir pedagoģiska izpēte. Dalībvalstis ir ieguldījušas daudz darba, lai atrastu vislabākos pasākumus pieredzējušu un motivētu skolotāju piesaistīšanai skolām, kurās ir vislielākās grūtības[19]. Kā prioritāte jānosaka tādas darbā pieņemšanas politikas izstrāde, kas nodrošina iespēju saņemt kvalitatīvu izglītību skolēniem no nelabvēlīgām sabiedrības grupām.

Ļoti daudzi pētījumi liecina, ka izglītības un apmācības sistēmas, kas paredz skolēnu sadalīšanu agrīnā vecumā, palielina ar sociāli ekonomisko izcelsmi saistītu faktoru ietekmi uz mācību sasniegumiem un ilgtermiņā neveicina efektivitāti. Efektivitāti un vienlīdzīgumu var vairot, izvirzot kā prioritāti skolotāju kvalifikācijas un darbā pieņemšanas procedūru uzlabošanu atpalikušajās jomās un tādu autonomijas un atskaites sistēmu izstrādi, kas nepieļauj nevienlīdzīgumu.

3.3. Augstākā izglītība: uzlabot ieguldījumu piesaisti, vienlaikus paplašinot līdzdalību

19. Augstākā izglītība ir uz zināšanām balstītas ekonomikas un sabiedrības būtiska joma. Tā atrodas izglītības, jauniešu un pētniecības „zināšanu trīsstūra" centrā. Kā paskaidrots Komisijas paziņojumā par universitāšu modernizāciju[20], ES saskaras ar daudzām grūtībām augstākās izglītības jomā, un, lai padarītu šo izglītību konkurētspējīgu un sekmētu izcilību, tā jāmodernizē. Viens no uzdevumiem ir izstrādāt diversificētas sistēmas, kas ļautu visiem iesaistīties ar vienlīdzīgiem nosacījumiem, un vienlaikus būtu finansiāli dzīvotspējīgas un efektīvāk pildītu savas funkcijas. Komisija jau ir ierosinājusi, lai ES noteiktu kā mērķi desmit gadu laikā vismaz 2% no IKP veltīt visiem augstākās izglītības modernizācijas pasākumiem[21], lai veidotu uz zināšanām balstītu sabiedrību.

20. Studējošo skaits Eiropas universitātēs ir pastāvīgi audzis, un prasības pret universitātēm kļūst arvien lielākas, bet atbilstoši nav pieaudzis finansējuma līmenis. Vienlaikus studentu skaita kāpums nav palielinājis vienlīdzīgumu, jo priekšroka ir dota personām no pārtikušākajām sociāli ekonomiskajām grupām vai personām, kuru vecākiem ir augstākā izglītība[22].

21. Vispārējs pieņēmums ir, ka „brīva" (pilnībā valsts finansēta) augstākās izglītības sistēma jau pati par sevi nodrošina taisnīgumu un vienlīdzīgumu. Patiesībā šis pieņēmums nav balstīts uz reālo situāciju, jo galvenais izšķirošais faktors līdzdalībai ir sociāli ekonomiskā izcelsme. Ir daudz pierādījumu, kas liecina, ka tie, kuri ir ieguvuši augstāko izglītību, parasti gūst ievērojamas priekšrocības un ka šīs priekšrocības pilnībā neizlīdzina progresīvā nodokļu sistēma. Tas var radīt regresīvu ietekmi. Šī regresīvā ietekme ir īpaši izteikta valstīs, kurās izglītības sistēmas veicina sociāli ekonomiskās izcelsmes ietekmi uz izglītības iegūšanu. Lai vienlīdzīgāk līdzsvarotu privātpersonu un sabiedrības segtos izdevumus ar katra sabiedrības locekļa ieguvumiem[23] un lai palīdzētu nodrošināt universitātēm vajadzīgo finansējumu, daudzas valstis vēršas pie galvenajiem augstākās izglītības tiešajiem saņēmējiem, studentiem, lai viņi ieguldītu savā nākotnē, maksājot mācību maksu

---

19 DDD, 25. lpp.
20 COM(2006) 208, galīgā redakcija.
21 COM (2006) 208 galīgā redakcija. Skatīt arī COM (2006) 30 un COM (2005) 152.
22 DDD, 25.-26. lpp.
23 Augstākās izglītības vidējā privātā atdeves likme desmit ESAO valstīs ir gandrīz 9%.

(piemēram, BE, ES, IE, NL, AT, PT, UK, LI)[24]. Pierādījumi arī liecina, ka mācību maksas ietekme uz tirgu var uzlabot universitāšu izglītības un vadības kvalitāti un palielināt studentu motivāciju[25].

22. Nepārprotami mācību maksas ieviešana, nesniedzot papildu finansiālo atbalstu nabadzīgākajiem studentiem, rada risku, ka palielināsies nevienlīdzīgums piekļuvē augstākajai izglītībai. Ja nav nodrošināts katra sabiedrības locekļa ieguvums pēc izglītības iegūšanas, nereti tieši studenti no visnelabvēlīgākajām sabiedrības grupām visvairāk izvairās no riska un parādiem un visbiežāk vilcinās tērēt laiku studijām, tā vietā izvēloties pelnīt naudu. Tas jo īpaši attiecas uz situācijām, kad mācību maksas līmenis tiek noteikts, par pamatu ņemot aprēķinātu nākotnes atdeves likmi un netieši pieņemot, ka ekonomika arī turpmāk atalgos universitāšu beidzējus pašreizējā līmenī. Sniedzot valsts garantijas banku aizdevumiem un piedāvājot no ienākumiem atkarīgus aizdevumus, valdība var veicināt mazturīgo studentu piekļuvi izglītībai. Vairākās Eiropas valstīs jau ir ieviestas šādas sistēmas (piemēram, BE, ES, FR, IE, IT, LV, LT, NL, AT, PT, UK, LI). Tās ir pārāk jaunas, tāpēc par tām vēl nav pētījumu, taču Austrālijas un ASV pierādījumi liecina, ka mācību maksa, kam papildus tiek sniegts finansiāls mērķatbalsts, palielina studentu skaitu, neradot nelabvēlīgu ietekmi vienlīdzīguma ziņā[26].

23. Ja agrākā izglītības apguves posmā ir bijis nevienlīdzīgums, skolēni no nelabvēlīgas vides bieži vien nesasniedz augstākās izglītības iegūšanai vajadzīgo kvalifikāciju līmeni. Pat tie, kuriem tas izdodas, bieži vien vilcinās izlemt par labu studijām universitātē[27]. Būtiska nozīme ir politikai, kas veicina izglītības sistēmas efektivitāti un vienlīdzīgumu, kā arī pasākumiem, lai mainītu kultūrā pamatoto uzskatu par augstāko izglītību. Tāpēc jāsniedz informācija skolēniem par iespējām un priekšrocībām, ko dod augstākā izglītība, apmeklējot viņus skolā, ar pieredzes pārneses programmu un mūžizglītības orientācijas palīdzību, un, jo īpaši svarīgi, ģimenē, kad bērni vēl salīdzinoši mazi[28]. Jāatbalsta universitātes, lai tās izstrādātu visaptverošu politiku iesaistīšanas un piekļuves veicināšanai, kas varētu ietvert savienojošas programmas un īpašiem mērķiem paredzētas studiju vietas.

Brīva piekļuve augstākajai izglītībai ne vienmēr garantē vienlīdzīgumu. Lai stiprinātu efektivitāti un vienlīdzīgumu, dalībvalstīs jārada atbilstoši nosacījumi un jāveic pasākumi, lai piesaistītu lielākus ieguldījumus no valsts un privātiem avotiem, tostarp attiecīgos gadījumos nosakot mācību maksu kopā ar papildinošiem finansiāliem pasākumiem attiecībā uz nelabvēlīgo sabiedrības grupu pārstāvjiem. Jāveic arī īpaši pasākumi mācību iestāžu līmenī. Augstākās izglītības iestādēm jāpiedāvā diferencētāki noteikumi un pasākumi atbilstoši arvien daudzveidīgākajām sociālajām un ekonomiskajām vajadzībām.

---

24 DDD, 27.-29. lpp.
25 DDD, 28. lpp.
26 DDD, 29. lpp.
27 DDD, 28. lpp.
28 DDD, 29. lpp.

3.4. Profesionālā izglītība un apmācība: uzlabot izglītības kvalitāti un palielināt tās atbilstību vajadzībām darba tirgū

24. Iedzīvotājiem novecojot, ES arvien vairāk pieaug jauniešu bezdarbs, kas rada nopietnu problēmu. Līdz 2050. gadam Eiropā būs par 65% vairāk iedzīvotāju, kuriem ir 65 gadi vai vairāk, un par 20% mazāk iedzīvotāju darbaspējīgā vecumā (15–64 gadi)[29]. Palielinās arī pieprasījums pēc augsti kvalificētiem darbiniekiem. Tiem, kuri iesaistās darba tirgū ar zemāka līmeņa izglītību, jārēķinās ar lielāku bezdarba risku. Lai gan visefektīvākā nodarbinātības izredžu uzlabošanas metode ir agrīna iejaukšanās, lai palielinātu iesaistīšanos un uzlabotu sasniegumus, būtiski svarīga ir pāreja no mācību dzīves darba dzīvē. Pierādījumi liecina, ka valstīs, kurās ir labi attīstīta profesionālās izglītības un apmācības sistēma, dalībnieki vēlāk var rēķināties ar attiecīgu peļņu[30]. Lai piesaistītu vairāk studētgribētāju profesionālās izglītības sistēmām, ļoti svarīgi ir likvidēt strupceļus šajās sistēmās, lai studenti varētu pēc tam iegūt augstāko izglītību. Dalībvalstīs jāveido elastīgi un skaidri mehānismi pārejai no profesionālās izglītības uz turpmāku izglītību un nodarbinātību. Tādējādi varētu panākt līdzsvaru starp augstāko izglītību un profesionālas kvalifikācijas ieguvušajiem, kas labāk atspoguļo darba tirgus vajadzības.

25. Ņemot vērā iedzīvotāju novecošanas problēmu, attiecībā uz vienlīdzīgumu un efektivitāti ir svarīgi radīt labākas iespējas pieaugušo apmācībai, arī motivēt mazkvalificētos atgriezties izglītībā un palīdzēt viņiem pielāgoties darba tirgus izmaiņām. Darba devēji parasti piedāvā ar darbu saistītu apmācību darba ņēmējiem ar augstāku kvalifikāciju, jo tādējādi būtiski iegūst gan darba ņēmējs, gan darba devējs[31]. Turpretī uzņēmumi parasti nelabprāt sniedz apmācību tiem darbiniekiem, kuri atrodas nelabvēlīgā situācijā, nav tik izglītoti un kuriem nav pamatprasmju.

26. Tikai 10,8% no pieaugušajiem Eiropas iedzīvotājiem piedalās formālajā, neformālajā un neoficiālajā mūžizglītībā, kas ne tuvu neatbilst ES kritērijam — 12,5% dalībnieku līdz 2010. gadam. Dati par agrāk iegūto izglītības līmeni neformālajā izglītībā (2. attēls) liecina, ka vismazāk kvalificētie iedzīvotāji visretāk piedalās turpmākā apmācībā, un līdz ar to viņiem nav izredžu palielināt nodarbinātības iespējas.

---

29 DDD, 30. lpp.
30 DDD, 30. lpp.
31 DDD, 31. lpp.

2. attēls: Neformālās izglītības dalībnieki 25–64 gadu vecumā pēc iegūtā izglītības līmeņa (%), 2003. gads

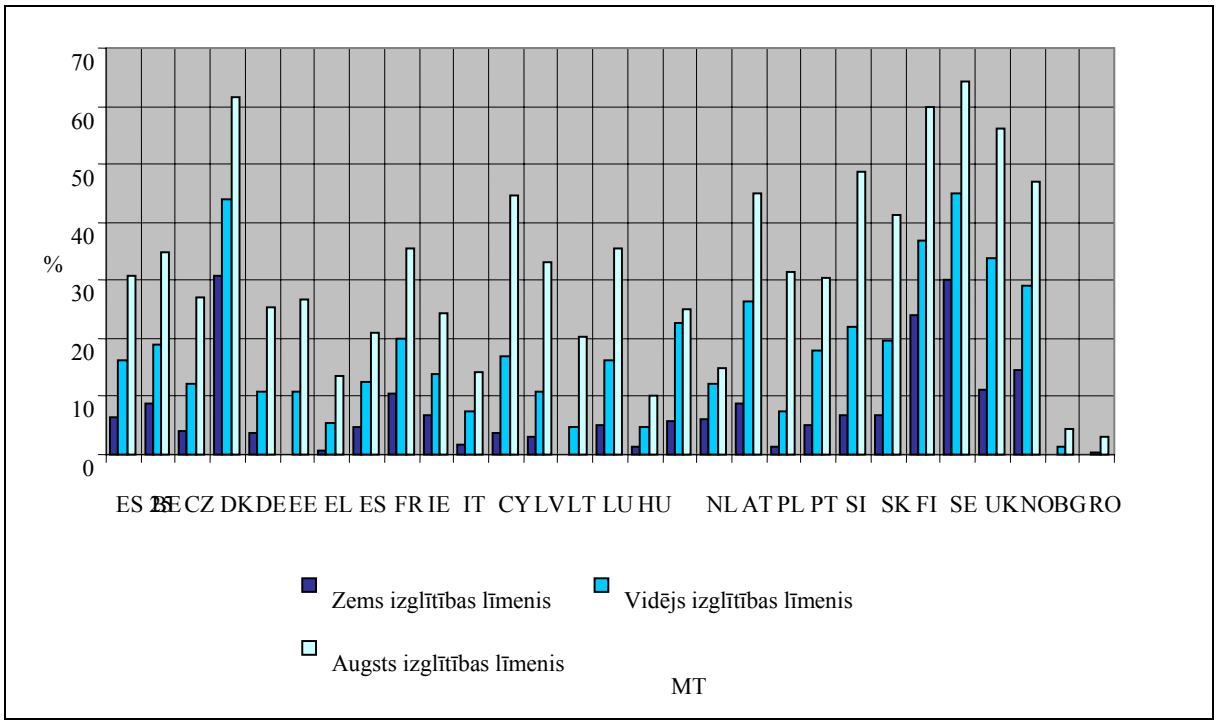

■ **ES 25: 6,5%** ■ **ES 25: 16,4%** ■ **ES 25: 30,9 %**
Avots: *EUROSTAT*: Darbaspēka apsekojums, *Ad hoc* modulis, 2003. gads.
Mērķa populācija: 25-64 gadi. Atskaites periods: 12 mēneši.

27. Svarīgas ir izglītības sniegtās priekšrocības sociālajā un kultūras jomā, jo tās veido sociālās iesaistīšanās apziņu un var palīdzēt pieaugušajiem atkal iesaistīties mācību ciklā. Attiecībā uz vienlīdzīgumu bezdarbniekiem un nesekmīgajiem obligātās izglītības sistēmā vajadzīga piekļuve valsts finansētām pieaugušo izglītības programmām, taču rezultātu izklāsts liecina, ka parasti šādas programmas nav īpaši palielinājušas nodarbinātības izredzes pieaugušajiem no nelabvēlīgām sabiedrības grupām[32]. Šo situāciju var palīdzēt uzlabot divu veidu pieejas.

28. Pirmkārt, sekmīgas profesionālās izglītības un pieaugušo izglītības programmas bieži vien balstās uz partnerattiecībām starp uzņēmējdarbības vidi, valsts sektoru, sociālajiem partneriem un vietējām trešā sektora organizācijām[33]. Šīs programmas ir paredzētas īpašām mērķa grupām un pielāgotas to vajadzībām. Vispārējās vidējās izglītības līmenī partnerattiecībās var iesaistīt arī jauniešus, kuri varētu pārtraukt izglītību, piedāvājot viņiem alternatīvu mācību vidi[34]. Protams, šādas iniciatīvas saistās ar izmaksām, bet bezdarbībai un lielajam, ar to saistītajam skolu pametēju skaitam ir ievērojami lielākas izmaksas[35].

---

32 DDD, 33.-34. lpp.
33 Padome un Komisija ir atzinušas sociālā dialoga nozīmīgumu: http://ec.europa.eu/comm/employment_social/social_dialogue/.
34 DDD, 34.-37. lpp.
35 DDD, 12.-14. lpp.

29. Otrkārt, izglītībai jābūt cieši saistītai ar darba devēju pieprasījumu attiecībā uz prasmēm. Izglītība jāpielāgo darba tirgus prasībām, ne vien iesaistot partnerattiecībās uzņēmējdarbības vidi, bet arī veicinot izglītību darba vietā. Lai labāk pielāgotu darbaspēka piedāvājumu pieprasījumam un lai atvieglotu izglītības un profesionālās karjeras izvēli, valdībām jāturpina apkopot informāciju par darba tirgū pieprasītām prasmēm. Valdības atbalsts rūpniecībai un izglītības programmām nozaru līmenī, var veicināt privātus ieguldījumus, jo ar dalītu pieskaitāmo izmaksu palīdzību tiek samazinātas uzņēmumu un darba ņēmēju izmaksas[36]. Samazinās arī darbinieku pārvilināšanas risks, kas ir visizplatītākais šķērslis darba devēju ieguldījumiem izglītībā. Darba devējiem jāiegulda izglītībā un apmācībā, lai saglabātu konkurētspēju un pildītu uzņēmumu sociālās atbildības uzlikto pienākumu kļūt par „organizācijām, kas mācās"[37]. Ir pierādīts, ka ar darba tirgu saistītas izglītības programmas ir īpaši efektīvas, palielinot nodarbinātības iespējas nelabvēlīgo sabiedrības grupu pārstāvjiem, jo tās pievērš uzmanību pieprasījumam pēc konkrētām prasmēm reģionālajā un vietējā ekonomikā[38].

Dalībvalstīs jāveido skaidri un daudzveidīgi mehānismi pārejai no profesionālās izglītības uz turpmāku izglītību un nodarbinātību. Dalībvalstīs arī jāuzlabo valsts izglītības programmas bezdarbniekiem un nelabvēlīgo sabiedrības grupu pārstāvjiem. Šādu izglītības programmu kvalitāti un aktualitāti var veicināt, atbalstot ieinteresēto personu partnerattiecības reģionālā un vietējā līmenī un atvieglojot privātā sektora iesaistīšanos.

4. EIROPAS SAVIENĪBAS RĪCĪBA

30. Dalībvalstīm nepārprotami ir vislielākā nozīme, risinot uzdevumus, kas izklāstīti šajā paziņojumā. Papildus tām adresētajiem ieteikumiem ir nepieciešama arī rīcība ES līmenī. Globālajai konkurencei un sociālajām tendencēm ir līdzīga ietekme, kas saistīta ar situāciju attiecīgajā valstī. Eiropas pieejai pievienoto vērtību rada tas, ka daudzveidīgās izglītības un apmācības sistēmās var izmantot priekšrocības, ko sniedz savstarpēja mācīšanās un paraugprakses apmaiņa.

31. Ar jauno mūžizglītības programmu tiks atbalstīta miljonu cilvēku mobilitāte, ļaujot apgūt jaunas prasmes un pielāgoties Eiropas darba tirgum, un ar starpvalstu sadarbības palīdzību tiks stiprināta mūsu izglītības un apmācības iestāžu kvalitāte un savstarpējā saikne. Šī programma darbosies sinerģijā ar jaunajiem struktūrfondiem, kas atbalstīs sistēmu reformas un projektus izglītības un apmācības piedāvājuma attīstīšanai.

32. ES saskaņā ar pārskatīto Lisabonas stratēģiju un darba programmu „Izglītība un apmācība 2010" palīdz dalībvalstīm izstrādāt un īstenot politiku izglītības un apmācības jomā, atvieglojot informācijas, datu un paraugprakses apmaiņu ar savstarpējas mācīšanās un lietpratēju novērtējuma palīdzību. Efektivitāte un vienlīdzīgums būs šā darba prioritāte, un ES sniegs īpašu atbalstu vērtēšanas kultūras

---

36 DDD, 34.-35., 37.-38. lpp.

37 COM(2006)136, „Partnerības izaugsmei un nodarbinātībai īstenošana – veidot Eiropu par izcilības paraugu uzņēmumu sociālās atbildības jomā".

38 DDD, 38. lpp.

izkopšanai un paraugprakses apmaiņai pirmsskolas izglītības jomā. Komisija arī plāno turpināt darbu saistībā ar pieaugušo izglītību, Eiropas Kvalifikāciju sistēmas un Eiropas statistikas un rādītāju sistēmas izstrādi. Šo darbu nostiprinās pētījumi par efektivitāti un vienlīdzīgumu, ko finansēs, izmantojot septīto ES pētniecības un attīstības sistēmu.